

**Альфредас Бумблаускас,
Генуте Кіркенє, Борис
Черкас, Дмитро Ващук,
Лорета Скурвідайте.
ЕПОХА ВІТОВТА
В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: 1387-
1430. Київ: Видавництво
ТОВ "Балтія-Друк", 2020.
208 с.**

Великий князь литовський Вітовт – національний герой Литви, без сумніву належить до числа найвидатніших постатей в історії Центральної і Східної Європи. Без перебільшення можна стверджувати, що тривалий період його державного правління становить цілу окрему велику епоху, якій вже присвячено чимало праць в литовській, білоруській, польській, українській, російській та німецькій історіографіях. Більше того, останнім часом на теми, пов'язані з Вітовтом, почали з'являтися й міжнародні наукові проекти, написані об'єднаними зусиллями дослідників різних країн. Так, серед останніх таких видань особливо привертає увагу книга "Епоха Вітовта в історії України: 1387–1430", що нещодавно вийшла у видавництві "Балтія-Друк". Ініціаторами і виконавцями цього масштабного проекту виступили литовські (А. Бумблаускас, Г. Кіркенє і Л. Скурвідайте) та українські (Б. Черкас і Д. Ващук) дослідники. Зазначимо, що це вже не перше науково-популярне видання, спільно написане істориками Литви і України. Раніше, в 2010 р., у цьому ж книжковому видавництві побачив світ подібний колективний проект "Грюнвальдська битва – битва народів", присвячена 600-річчю цієї визначної події, яка за своїм історичним значенням була однією з ключових в епоху великого князя Вітовта.

Авторами концепції нового видання стали: Альфредас Бумблаускас, Генуте Кіркенє та Борис Черкас. Його поява була, в першу чергу, зумовлена тими складними геополітичними викликами, перед якими

опинилися зараз Україна і Литва. Загалом, рецензована книжка складається з передмови, чотирьох розділів та розширеного англомовного резюме. Три перших розділи цього видання у свою чергу поділена на ряд нарисів, присвячених різним аспектам епохи Вітовта в історії України. Слід відразу сказати про чудове оформлення книги. Для візуальної подачі матеріалу використано більше 250-ти мініатюр, гравюр, картин, малюнкових реконструкцій, фотографій і мап. Усі вони по-жвавляють текстовий матеріал і роблять його більш доступним й зрозумілим для пересічного читача.

У "Передмові" до цієї книжки, А. Бумблаускас і Г. Кіркенє зазначили: "Сьогодні ніхто не має сумнівів у тому, що війна на Сході України, на Донецькому фронті, є актуалією не лише для України і для Європи, але й для всього світу, а, водночас, і для Литви. Питання в цьому випадку може виникнути лише одне – навіть якщо тут запропонована теза заслуговує довіри, все таки хтось один, а може навіть більшість запитає – а як це стосується Вітовта і всієї давньої історії Великого князівства Литовського?" (с. 7). Це, справді, дуже слушне питання, оскільки більшість сучасних політиків і дипломатів обох держав часто ігнорують середньовічну історію, вважаючи недоречним заглиблюватися у такі далекі часи. Хоча, іноді тільки занурившись глибше в спільне історичне минуле, вдається знайти відповіді на ті питання, які тепер є дуже насущними. Того, на думку авторів книги, це "видання надає нове бачення епохи Вітовта в Україні. Представлені у ньому полемічні дискусії литовських та українських істориків у повноті розкривають політику та діяльність великого князя литовського Вітовта на землях України, з урахуванням контактів між литовцями і українцями в XIV–XV століттях" (с. 12).

Перший розділ називається "Шлях Вітовта в Україні до Чорного моря – литовсько-українська спадщина" (с. 15–79). Написаний він Альфредасом Бумблаускасом з використанням різних методологічних підходів у сучасній історіографії. Достатньо інтригуючи подано взаємозв'язок литовського геральдичного знаку – "стовпів" Гедиміновичів та української символу – "Тризуба". При цьому акцентується увага на двох рівнозначних за вагою подіях, що відбулися у 1253 р., тобто коронаціях князів Міндовга і Данила Романовича. Цікаво дослідник розкриває, на основі повідомлень джерел та історіографії, критерії величчя князя Вітовта. Аналізується його східна політика і прослідковуються її витоки. "Іноді ставлять запитання, – пише автор, – чи варто було

Литві йти так далеко на схід? Усі ті, кому сьогодні мила ідея Литовської держави «від моря до моря», картографічна велич, відповідало б, що, звичайно ж, варто. Однак інші заперечують, адже сили Литви були розпоршені на сході, а тим часом доля держави вирішувалася на заході, над Німаном. Однак, навряд чи утрималася б Литва проти Тевтонського Ордену, якби не сконцентрувала сили величезного ре-

гіону і якби на допомогу не прийшли руські народи" (с. 32). Під останніми розуміються білоруси та українці, які зіграли вагому роль у стриманні агресії хрестоносців на литовські землі в XIV – на початку XV ст. Далі на прикладах Луцька, Києва, Білгорода та інших міст подаються загальні обриси "вітовтівської України" – південної складової частини Великого князівства Литовського, або як ще воно називається – "імперії Вітовта". Під кінець розділу подаються різні окремі цікаві мілітарні аспекти, пов'язані з організацією походів великого князя литовського в напрямку Чорного моря.

Другий розділ, "Український вимір Вітовта" (с. 81–159), написаний Борисом Черкасом і Дмитром Ващуком, є найбільшим за об'ємом в рецензованому виданні. Як слушно відзначили дослідники, "за влади Золотої Орди українські землі використовувалися для захисту ординців з півночі і, звісно, як плацдарм для агресії на північ. З приходом Гедиміновичів Україна-Русь перетворилась на щит з боку степу вже для Литви. Але саме Вітовту судилося об'єднати ресурси держави і спрямувати їх як у бік степу, до чорноморських берегів, Кримського півострова й навіть далекого Азовського моря, так і в напрямку Європи: Балкан, Чехії, Балтійського регіону" (с. 82). В цьому розділі докладно простежуються взаємовідносини між українськими та литовськими землями, починаючи з кінця X і до XIV ст. включно. Зазначається, що "для Великого князівства Литовського приєднання українських земель від Волині на заході до Чернігово-Сіверщини на сході мало велике значення. Це було по міркам Східної Європи урбанізовані та розвинені економічно й політично регіони. Геополітична ситуація ж стосовно степового світу змінилась дзеркально. Тепер українські землі стали щитом і плацдармом для майбутнього просування на південь і схід у бік чорноморської торгівлі, степових орд, італійських колоній, до шляхів з далекої Індії та Китаю" (с. 91). Водночас автори звернули увагу також на ряд доленосних подій мілітарного характеру: Синьоводську битву 1362 р., великий похід князів з роду Коріатовичів проти Буджацької Орди в 1374 р. та успішне відбиття наступу військ хана Токтамиша восени 1380 р. військовими силами Подільського і Київського князівств. Простежено всі етапи боротьби Вітовта за великокнязівський престол в Литві у 1388–1392 рр. Цілком виправданим є висвітлення його активної участі в міжусобиці у Золотій Орді. Більше того, на думку обох авторів, "значення подій 1399 р. є дуже важливим в історії як Золотої Орди, так і Великого князівства Литов-

ського. Держава Джучидів, не дивлячись на важкі втрати внаслідок погрому Тамерлана і громадянської війни, спромоглася знайти сили, аби відбити вторгнення ззовні. При цьому, неспроможність Кутлук-Тимура і Едигея захопити українські міста в умовах, коли основне військо Великого князівства Литовського загинуло чи було розсіяне внаслідок поразки, яскраво показала, що терени на захід від Ворскли і Дніпра втрачені для Золотої Орди остаточно. Для Вітовта поразка на Ворсклі стала жорстоким уроком. Фактично вона знаменувала кінець його переможної ходи з 1392 р. Вести політику і війну в степу за європейським сценарієм виявилось неефективним. Отже слід виробляти нову стратегію, якої ще не знав ніхто, але яка почала впливати з самої логіки подій" (с. 114). Проте окремі невеликі нариси, поміщені в цьому розділі, присвячені міській забудові та приватному житлу в містах України в кінці XIV – першій половині XV ст., а також особливостям будівництва в них оборонних споруд, чітко засвідчують, що князі з династії Гедиміновичів, і Вітовт у тому числі, послідовно запроваджували тут європейські впливи. Крім того, великому князю литовському і після розгрому на Ворсклі 1399 р. довелося й надалі вести активну політику щодо улусів держави Джучидів, внаслідок чого Вітовту таки вдалося ненадовго перетворити Велике князівство Литовське на державу, що обіймала територію від "моря до моря".

Третій розділ, "Жінки в політичному житті Вітовта Великого" (с. 161–179), написаний Генутую Кіркенє. Він цілком методологічно вписується у русло тої сучасної історіографії, яка, наразі, активно досліджує гендерний аспект. "Дійсно, – пише авторка розділу, – в ранній писемній історії Литви переважає по суті лише історія чоловіків. Про роль жінок ми в ній майже нічого не знайдемо, за винятком епізодичних згадок про кількох княгинь та дружин володарів" (с. 162). Такому стану речей не слід дивуватися, бо період другої половини XIV – першої третини XV ст. був достатньо непростим, тому якісь куртуазні моменти прослідковуються в ньому дуже фрагментарно і стисло. Як це добре показано в розділі, про жінок у епоху правління Вітовта є більше відомостей, бо вони зіграли певну роль у політичному житті Великого князівства Литовського. Так, правильно відзначено, що "княгиня Анна, одна з найосвіченіших на той час жінок Східної Європи, відіграла яскраву роль у політиці та дипломатії Вітовта, її дуже шанував і з її думкою рахувався Тевтонський Орден, а король Польщі Ягайло дарунками прагнув прихильності Анни" (с. 172). Відо-

мо, що жінки відігравали також досить важливу роль у політичних стосунках великого князя литовського з правителями Мазовецького князівства, Молдавського воєводства і Великого князівства Московського.

Останній, четвертий розділ, називається "Знаки влади великого князя литовського Вітовта" (с. 181–195). Авторкою його є Лорета Скурвідайте. В ньому висвітлюються питання, що стосуються владної символіки правителя Великого князівства Литовського. Як зазначається, "у першій половині XV ст. у Литві сформувалася, а точніше – у першій половині XV ст. Вітовт формував систему знаків володаря Литви як окремої категорії влади і власне Литви як самостійної держави. В цій системі співіснували як попередніми володарями використовувані, так і нововведені знаки. Повторюване зображення, перш за все на печатках і монетах, перегукувалося з практикою зображення володарів Європи і водночас використовувало ту сукупність символів державності Литви, яка і сьогодні представляє Литовську державу" (с. 192). Отож роль Вітовта як засновника владної знакової традиції є беззаперечною. До цього слід додати, що ці символи мали поширення не лише в Литві, але й на підвладних великому князю литовському інших землях, зокрема і в Україні.

Розширене англомовне резюме (с. 196–207) дає можливість читачеві, який не володіє українською мовою, в загальних рисах ознайомитися з матеріалом, який міститься у рецензованому виданні.

Підсумовуючи усе вище сказане, потрібно зазначити, що ця книга, написана литовськими і українськими дослідниками є помітною подією як в історичній науці Литви, так і України. Сподіваюся, що це науково-популярне видання з користю буде використовуватися не тільки серед фахових спеціалістів, але й вчителів, краєзнавців, працівників пам'яткоохоронної сфери, студентів, зрештою, усіх, кого цікавить історія держав Центральної та Східної Європи в добу пізнього Середньовіччя.

Андрій ФЕДУК

кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна, Чернівці), andrii.fedoruk12@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1305-4898>